

ՀԱՅ ԿՆՈՉ ՁԱՅՆԸ

I

Կեանքը կռիւ է, գոյութեան կռիւ:

Խնչպէս ամեն մի կենդանի արարած, նոյնպէս և մարդը չի կարող ապրել առանց սնունդի: Ահա հէնց այդ պատճառով էլ ապրուստ ձեռք բերելու հարցը շատ մեծ դեր է խաղում մարդկային կեանքում: *)

Բոլոր կենդանիների մէջ, շատ քիչ բացառութեամբ, էգը անկախ է արուից կերակուր ճարելու հարցում: Իսկ մարդկային կեանքում մի սեռը տնտեսական կախում ունի միւսից և այս յարաբերութիւնը միացած է սեռական յարաբերութեան հետ: Կնոջ տնտեսական դրութիւնը կախուած է տղամարդուց: Բացառութիւն չեն կազմում նոյն իսկ վայրենի ցեղերի կանայք և գեղջկուհիները, որոնք տղամարդու հետ գրեթէ հաւասար չափով ֆիզիկապէս աշխատում են:

Ներկայումս ամբողջ աշխարհի տնտեսական գործունէութիւնը կենտրոնացած է բացառապէս տղամարդկանց ձեռքում:

Տղամարդը ձեռք է բերում հարստութիւն, իսկ կինը գործարդում է: Տղամարդը որսորդութիւն ու ձկնորսութիւն է անում, անասուններ է պահում, հող է մշակում, արհեստներով

*) Աչքի առջ կնք ունեցել զլիաւորապէս հռչակաւոր ամերիկացի կին գրող Չարլոտտ Մոետսօնի յայտնի աշխատութիւնը, որը արդէն թարգմանուած է գրեթէ բոլոր եւրոպական լեզուներով—(ի միջի այլոց և ռուսերէն՝ „Женщины и экономическое отношение“ վերնագրով): Բացի գրանից օգտուել կնք նաև մի քանի գերմանական աղբիւրներից, այն է՝ A. Bebel—„Die Frau“, H. Lange und S. Bäumer—„Handbuch der Frauenbewegung“, E. Lüders—„Stand der deutschen Frauenbewegung“ և այլն:

ու վաճառականութեամբ է պարագում, իսկ կէնը... Նա վայելում է դրանցից ստացած բարիքները:

Իսկ ի՞նչ է տալիս կէնը իր վայելած տնտեսական բարիքների փոխարէն:

Գուցէ ասողներ լինին, թէ ոչինչ տալու չէ, որովհետեւ իր ամուսնու ընկերն է: Շատ լաւ: Բայց չէ որ մէկի հետ ընկերանալ—կը նշանակէ նրա գործակիցը դառնալ: Ի՞նչ ընկեր է կէնը իր ամուսնու համար, երբ չէ կարող նրա պարագմունքներին խառնուել, նրա գործերի մէջ իր բաժին կապիտալը, դիտութիւնն ու աշխատանքը մտցնել:

Եթէ կէնը ամուսնու գործակիցը չէ հանդիսանում, հապա էլ ի՞նչ իրաւունքով է նա ստանում նրանից իր կերակուրը, հագուստն ու բնակարանը:

Կան կարծողներ, թէ նա այդ բաները ստանում է իր կատարած տնային աշխատանքի փոխարէն:

Եթէ այդպէս լինէր, այն ժամանակ իւրաքանչիւր կին որպէս տնային աշխատանք կատարող պիտի ստանար միմիայն այնքան, որքան որ ստանում է մի խոհարար, աղախին, ծրծմայր և այլն: Բայց իրականութիւնը հակառակն է ցոյց տալիս: Թէև կանանց տնային աշխատանքը տնտեսական մեծ արժէք ունի, բայց այդ արժէքը որոշ չափ չ'ունի, այդ աշխատանքը գնահատող չը կայ: Աւելի շատ աշխատող ու տանջւող աղքատ կինը աւելի քիչ է ստանում, աւելի քէչ է վայելում, քան թէ հարուստի կինը, որը առանց ոչինչ տնկու հազարներ է չալըրում դարդերի ու զանազան պաճուճանքների համար:

Այդպէս ուրեմն, կնոջ տնային աշխատանքը տնտեսական փոխարինութեան մէջ իր արժանի գնահատութիւնը չի ստանում և եթէ ստանար էլ, այն ժամանակ բոլոր կանայք տնային ծառաների աստիճանին կը հասնէին:

Ճիշտ է՝ կինը իր տնային աշխատանքով նպաստում է տըղամարդուն աւելի շատ հարստութիւն, աւելի շատ տնտեսական բարիքներ ձեռք բերելուն, այնուամենայնիւ նա չ'ունի մարդավայել ազատութիւն, չ'ունի տնտեսական անկախութիւն: Այդ տեսակէտից նրա դրութիւնը շատ քչով է տարբերւում ընտանի կենդանիների դրութիւնից:

Շատերը կարծում են, թէ կինը իրաւունք ունի ամուսնուց ապրուստի միջոցներ ստանալու որպէս մայր:

Եթէ այդպէս է, եթէ մայրութիւնը մի պարտականութիւն է, քրի փոխարէն կինը հագուստ և ուտելիք է ստանում, այն

ժամանակ ով շատ երեխաներ է ծնում, նա աւելի շատ բարիքներ պիտի ստանար, իսկ անզաւակ կիներ միշտ պիտի մնար դատարկածնն, առանց ապրուստի միջոցների:

Բայց չէ՞ որ դա ծիծաղելի է, չէ՞ որ կեանքում այդ տեսակ փաստեր բոլորովին չը կան: Ընդհակառակը կարելի է յիշել բազմաթիւ օրինակներ, երբ անզաւակ կիներն աւելի հարուստ է, աւելի բարիքներ է վայելում, քան բազմաթիւ երեխաների տէր կիներ: Ուրեմն մայրական կոչումն էլ ոչ մի կապ չ'ունի կնոջ անտեսական դրութեան հետ:

Գուցէ դրա հակառակ ասողներ լինեն, թէ մայրական պարտականութիւնները զրկում են կնոջը անկախ կերպով կեցակութիւն ձեռք բերելու հնարաւորութիւնից, ուստի և նա իրաւունք ունի ամուսնուց ստանալու ապրուստի միջոցները:

Բայց միթէ դա ճիշտ է, միթէ կիներ մայր դառնալով՝ կորցնում է իր ոյժերը, միթէ նա այլ ևս չի կարողանում կառավարել իր ուղեղն աւ մարմինը, իր խելքն ու ընունակութիւնները:

Ոչ, իրականութեան մէջ այդպէս չէ: Մայր-կիներ երբեմն աւելի շատ է աշխատում, աւելի շատ է տանջւում, քան թէ տղամարդը: Նա աշխատում է յաճախ ոչ միայն իր երեխաների, այլ և իր ամուսնու, մօր, քրոջ, ազգականների համար:

Վայրենի մայրը ծանրութիւններ է կրում և գերիի պարտականութիւններ է կատարում իր ցեղի մէջ: Գեղջկուհի մայրը աշխատում է դաշտում, իսկ բանւորի կիներ—տանը, կամ դործարանում: Սրանցից շատերը ոչ միայն ծնում և մեծացնում են իրանց զաւակներին, այլ և կողմնակի աշխատանքով կերակրում են նրանց:

Արանից պարզ երևում է, որ կիներ մայր դառնալով՝ չէ դադարում աշխատել և՛ ուրիշ ասպարէզներում:

Այո, նա միշտ էլ ձգտում է անկախ աշխատանքի. բայց նրա առաջ արգելքներ են դնում պատճառ բերելով այն հանդամանքը, թէ մայրը չէ կարող աշխատել և չը պէտք է աշխատէ:

Եթէ հիմնաւոր լինէր այդ պատճառաբանութիւնը, այն ժամանակ ամբողջ մարդկութիւնը պէտք է բաժանուէր երկու դասակարգի—կանայք, որոնք բացի մայր լինելուց և երեխաների մասին հոգ տանելուց ուրիշ ոչինչ չը պէտք է անէին, և տղամարդիկ, որոնք պէտք է մնացած բոլոր գործերը կատարէին և բացի դրանից կանանց վրայ էլ հոգ տանէին:

Բայց այդպիսի բան չը կայ և չէ էլ կարող լինել, որովհետև կիներ աշխատում է մինչև մայր դառնալը, աշխատում է մայր

դառնալուց յետոյ էլ: Մայրական աշխատանքը մարդկային կեանքում միշտ էլ աչքի ընկնող գործօն է եղել:

Մայրը միևնույն ժամանակ աշխատաւոր է, բայց դժբախտաբար նրա աշխատանքը չ'ունի այնպիսի յատկութիւն, որը ազդէր նրա տնտեսական դրութեան վրայ:

Կար ժամանակ, երբ մարդ-արարածն էլ իր գազանութեամբ և վայրենութեամբ չէր զանազանուում միւս կենդանիներից: Թէ տղամարդիկ և թէ կանայք միասին թափառում էին անտառից-անտառ, դաշտից-դաշտ, գետից-գետ և իրանց համար կերակուր որոնում:

Տղամարդիկ կանանցից տարբերում էին միմիայն իրանց պատերազմասէր բնաւորութեամբ: Բուլէապէս կնոջը տէր դառնալու համար նրանք մենամարտում էին իրար հետ, իսկ կանայք նստում, հանդիսատես էին լինում դրան և վերջը անձնատուր լինում յաղթողին:

Բայց վերջապէս վայրենի մարդն սկսեց հասկանալ, որ իրան աւելի հեշտ ու յարմար է միանգամից տէր լինել էգին՝ կնոջը, քան թէ ամեն անգամ նրա համար կռւել և կեանքը վրտանգի ենթարկել: Ահա այդ ժամանակուանից սկիզբն առաւ մշտական կին ունենալու սովորութիւնը:

Այդպիսով կինը կամաց-կամաց զրկուեց իր ազատութիւնից, իսկ տղամարդը իբրեւ ամուսին և հայր սկսեց խնամք տանել թէ կնոջ և թէ երեխաների մասին:

Կեանքի այդ նոր պայմանները հետզհետէ ձևափոխեցին կնոջը: Նա կորցրեց իր արագաշարժութիւնն ու ոյժը, որոնք նրան անհրաժեշտ էին կերակուր ձեռք բերելիս: Այժմ նրան թոյլ չեն տալիս առաջուայ նման ազատ թափառել, ապրուստ որոնել: Այդ բոլորը միայն տղամարդու գործը դարձաւ: Դրա փոխարէն կինը ձեռք բերաւ այնպիսի նոր յատկութիւններ, որոնց չնորհիւ կարողանում էր գրաւել և իր մօտ պահել տղամարդուն: Արտաքին գեղեցկութիւնը դարձաւ նրա ամենազըլխաւոր զէնքը:

Շէնց մեր օրերումն էլ միևնույն բանն է կատարւում: Կանանց դիրքն ու տնտեսական վիճակը շատ սերտ կերպով կապուած են հակառակ սեռին գրաւելու ընդունակութեան հետ: Ահա այդպիսի պայմաններն էին, որ ժամանակի ընթացքում հետզհետէ հեռացրին կնոջը Գործունէութեան շատ ու շատ ասպարէզներէց, որ կամաց կամաց սահմանափակեցին նրա ազատութիւնը:

Կնոջ ազատութեան սահմանափակումը հետզհետէ սահմանափակեց նաև նրա մտաւոր աշխարհը: Եւ զա շատ ընտանիքներ:

Մեզ շրջապատող միատեսակ շրջանը—միևնոյն առարկաները, ձևերը, գոյները, ձայները դարձնում են կեանքը տաղտկալի և մեռելային: Փանի լայնանում է այդ շրջանը, այնքան էլ մարդու զարգացումը բազմակողմանի է դառնում:

Դժբախտաբար կինը զուրկ է այդ տեսակ բազմակողմանի կեանքից: Փակուելով տան չորս պատերի մէջ, նա զրկուել է շատ ու շատ տպաւորութիւններից, բազմակողմանիութիւնից, մտաւոր լայն զարգացումից:

Եթէ օգնութեան չը դար ժառանգականութեան անխախտելի օրէնքը, այսինքն եթէ հայրը իր յատկութիւնները չը տար աղջկան, իսկ մայրը որդուն, այն ժամանակ կինը բոլորովին կը զրկուէր իր կամքից և ինքնուրոյնութիւնից:

Դժբախտաբար կնոջ իրաւունքների սահմանափակումը սկսւում է հէնց մանկութիւնից: Մենք տարբեր ձևով ենք դաստիարակում մեր տղաներին և աղջիկներին և դրանով դեռ մատաղ հասակից նրանց մէջ զարգացնում ենք սեռական հակումները՝ ի վնաս մարդկային բարձր արժանիքների:

Մենք պատանիներին շատ իրաւունքներ ենք տալիս, իսկ նոյն հասակի օրիորդներին քիչ:

Երիտասարդների առաջ բաց է մի ամբողջ աշխարհ, գործունէութեան մի լայն ասպարէզ: Նա կարող է իր բոլոր ուժերը գործադրել և սխալուած դէպքում մի քանի անգամ իր պարագմունքի տեսակն ու եղանակը փոփոխել: Եթէ մի գործ չը յաջողուի, նա կարող է մէկ ուրիշ գործ սկսել: Մի խօսքով նա կարող է այնպէս լինել, ինչպէս ուզում է, այն անել, ինչ որ ցանկանում է:

Իսկ օրիորդը... Նա ազատ չէ, նա անկարող է իր ցանկութիւնն իրագործել: Նրա զիջքը հասարակութեան մէջ որոշւում է «ամուսնական մատանու» հետ միասին: Առանց ամուսնութեան նրա կեանքը կորած է, օրը խաւարած...

Այդպիսի գրութիւնը ստիպում է նրան հետզհետէ մոռանալ մարդկային բարձր պարտականութիւնները և աւելի ու աւելի զարգացնել սեռական հակումները:

Վերցնենք կանանց կորսեալ, փորձենք հագցնել տղամարդուն կամ մի այնպիսի կնոջ, որ բոլորովին նրան չէ գործածել, այն ժամանակ նրանք կը զգան մկանների ճնշում, ցաւ, ծանրութիւն և նրանք բարկութեամբ կը բացականչեն. «Ինչպէս կարելի է մի այդպիսի բան հագնել»:

Իսկ մշտապէս կորսեալ գործածող կինը այնպէս վարժուած

է լինում յիշեալ ճնշումներին, որ իրան վատ կը զգայ առանց կորստի:

Հէնց այդ միեկնոյն երևոյթը նկատուում է և հասարակական կեանքում:

Երբ մենք ապրում ենք այնպիսի պայմաններում, որոնք իրանց դոյութիւնն ստացել են շատ հին ժամանակներից և որոնք մեզ վրայ ազդում են հէնց ծնուած օրից, մենք վարժուում ենք դրանց և ուշադրութիւն չենք դարձնում դրանց վրայ: Սակայն անհատներ են գտնուում, որոնք չեն կարողանում ընտելանալ այդ սովորական կարգերին, զգում են նրանց անյարմարութիւնը և ձգտում ազատուել դրանցից:

Այդ միեկնոյնը կարելի է ասել նաեւ կանանց հարցի վերաբերմամբ: Ներկայումս կանայք ճնշուած ու զրկուած են ազատութիւնից, բայց շատ քչերն են խոստովանում այդ բանը:

Տղաները հէնց փոքր հասակից ծրագրերն են կազմում, թէ ապագայում ինչ պիտի անեն, ինչ գործով պիտի պարապեն: Իսկ աղջիկները դրա փոխարէն մոռնում են, թէ ինչպէս պիտի ամուսնանան և ում հետ պիտի ամուսնանան:

Ամուսնութիւնը կնոջ միակ նպատակն է: Ձէ որ նա դրա համար է ծնուել, կըթուել և ի ցոյց դրուել: Ամուսնութիւնը նրա գոյութեան միակ միջոցն է, ուստի նա պիտի աշխատէ շուտով ձեռք բերել այդ միջոցը, շուտով ամուսնանալ: Բայց նա այդ ուղղութեամբ էլ համարձակ քայլ անելու իրաւունք չ'ունի: Նա պիտի նստէ ու սպասէ, մինչև որ բախտը ժպտայ և նրա համար ամուսնութեան դուռ բանայ:

Երեակայեցէք հասած օրիորդի նեարդային լարուած դրութիւնը, երբ նրա ապագան կախուած է մի բարեյաջող հանգամանքից և երբ նա տեսնում է, որ այդ հանգամանքը չէ գալիս, իսկ ինքը իր կողմից ոչ մի քայլ անել չէ կարող: Մինչև վերջը նա պիտի համբերութեամբ ու պարկեշտութեամբ սպասէ...

Իսկ վերջը: Այն, որ եթէ նրան չը յաջողուի մի ամուսին ձարել, այն ժամանակ նրա վրայ վատ աչքով կը նայեն, նա ծաղրի ու արհամարհանքի առարկայ կը դառնայ և «պառաւած աղջիկների» շարքը կը դասուի:

Միթէ դատապարտելի չէ հասարակութեան այդպիսի վերաբերմունքը:

Սակայն դրա պատճառը հասկանալու համար հարկաւոր է աչքի առաջ ունենալ մարդկանց տնտեսական-սեռական յարաբերութիւնները:

Սովորաբար ամուսնութիւնը թէն տալիս է կնոջը ապրուստի միջոց, բայց դա այն արդար աշխատանքի վարձը չէ, որ ամեն մի մարդ առանց ամաչելու կարող է ստանալ, կարող է պահանջել: Ո՛չ, դա մի տեսակ բարերարութիւն է կնջ սեռական յատկութիւնների փոխարէն: Այդտեղ կինը ներկայանում է իբրև «էգ» և ոչ իբրև մայր:

Ո՛րքան ամօթալի է այդ փաստը: Ո՛չ մի կրթուած կին չը պիտի համաձայնի այդպիսի ամուսնութեան, որովհետև դա իսկական ամուսնութիւն չէ, այլ մի կեղծ դրութիւն, մի անպատուաբեր մութացկանութիւն:

Քանի որ կինը իրան բացառապէս «էգի» տեղ է դնում և աշխատում է դարգացնել իր սեռական գրաւչութիւնը, քանի որ նրա ամուսնութիւնը այդ հանդամանքից է կախուած, ուստի ամուսին չը գտնելու անաշուղ զէպքը մի փաստ է, որ կինը սեռական գրաւչութիւնից զուրկ է: Եւ որովհետև նա բացի տնային հասարակ ծառայութիւնից ուրիշ ոչինչ չէ կարող առնել, ուստի բնական է, որ նրան պիտի արհամարհեն իբրև ձրիակերի, իբրև մի անպէտք արարածի:

Ի՞նչ արժէք կարող է ունենալ այն անհատը, որ չէ կարողանում կատարել մինչև անգամ այն ֆունկցիաները, որոնց համար նա ծնուած է, որոնց համար նա ապրելու է...

Գիւղերում, որտեղ կինը բացի սեռական արժէքից ունի նաև տնտեսական արժէք, ամուսնութիւնները շատ վաղ են կատարուում: Գիւղացին ամուսնանալով ձեռք է բերում օգնական աշխատաւոր: Իսկ քաղաքներում բոլորովին հակառակ է լինում:

Քաղաքացի երիտասարդը, որ պարապում է արհեստով կամ վաճառականութեամբ, չէ կարող շուտ ամուսնանալ, որովհետև նրա ապագայ կինը բացի կին և մայր լինելուց (իհարկէ, քանի երիտասարդ ու առողջ է) ուրիշ արժէք չ'ունի. նա լինելու է միայն սպառող: Դրա համար էլ երիտասարդը պիտի յետաձգէ իր ամուսնութիւնը, մինչև որ նրա միջոցները բաւարար լինեն այդ կեանքի համար:

Գլխաւորապէս զբաղով պէտք է բացատրել այն իրողութիւնը, որ շատ տեղերում տարէց-տարի պակասում է ամուսնութիւնների թիւը: Այսպէս օրինակ, Փրանսիայում ամուսնութիւններ տեղի են ունեցել.

1886 թ.—283,208

1887 թ.—277,060

1888 թ.—276,848

1889 թ.—272,934

1890 թ.—269,332

Նոյնանման փաստեր զոյութիւն ունեն և՛ ուրիշ երկրներ-
րում և Վիճակագրական տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ
իւրաքանչիւր 10,000 հոգուց ամուսնացել են.

	Անգլիայում	Աւստրիայում	Իտալիայում	Հոլանդիա- յում	Քեղզիայում	Գանիայում	Ջուլիցիայում
1873 թ.	176	188	159	171	156	162	152
1874 թ.	170	181	153	168	152	164	166
1875 թ.	167	171	168	167	145	170	179
1876 թ.	166	165	163	165	142	171	162
1877 թ.	157	150	154	162	149	161	157
1878 թ.	152	152	142	155	135	148	147
1879 թ.	144	155	150	153	136	147	138
1880 թ.	149	152	140	150	141	152	137
1881 թ.	151	160	162	146	142	156	136
1882 թ.	155	164	157	143	140	154	135
1883 թ.	154	157	161	142	136	154	136
1884 թ.	151	157	164	144	136	156	136
1885 թ.	144	152	158	139	136	151	138
1886 թ.	141	155	158	139	134	142	137
Միջին թւով	156	161	156	153	141	156	147

Այս աղիւսակը պարզ ցոյց է տալիս, որ բոլոր երկրներ-
րում էլ ամուսնութիւնների թիւը ընդհանուր առմամբ պակա-
սել է:

Այդ իրողութիւնը մի մեծ չարիք է թէ հասարակական
և թէ բարոյական տեսակէտից: Այդ չարիքն է, որ բազմաթիւ
երիտասարդների մղում է դէպի անառակ կեանքը: Ամուսնա-
նալու հնարաւորութիւն չ'ունենալով՝ նրանք սկսում են անա-
ռակութեան միջոցով յազուրդ տալ իրանց սեռական պահանջ-
ներին:

Աննպաստ հասարակական-տնտեսական պայմաններն են, որ
չափ կանանց գցում են անառակութեան զիրկը: Նրանք պոռ-
նիկ են դառնում, որպէսզի ապրել կարողանան, որպէսզի օ-
րական հաց ձեռք բերել կարողանան:

Դժբախտաբար այդ պայմանները տարէջ-տարի փաթթա-
նում են, ուստի պոռնիկների թիւն էլ աւելանում է: Այսպէս
օրինակ, միայն Բերլինում այդ թիւը հասել է.

1886 թ.—3006-ի
1887 թ.—3063-ի
1887 թ.—3392-ի
1889 թ.—2703-ի
1890 թ.—4039-ի

Ի հարկէ դատաւարտելի է ապրուստի այդ միջոցը. բայց չէ որ հասարակութիւնն ինքն է մեղաւորը այդ բանում: Ինչո՞ւ է նա ճնշում ազատութիւնը, ինչո՞ւ բաց չէ անում կանանց առաջ գործունէութեան բոլոր ասպարէզները:

Մենք պախարակում ենք այն կանանց վարմունքը, որոնք սեռական ֆունկցիաները ապրուստի միջոց են դարձրել, բայց միթէ միեւնոյն բանը չի կատարում ամուսնական կեանքում: Միթէ սեռական յատկութիւնների համար չէ, որ տղամարդը կերակրում է կնոջը: Այդ երկու աստիճանների տարբերութիւնը շատ չնչին է:

Տնտեսական պայմանների և հասարակական կարծիքի ազդեցութեան տակ օրիորդներն աշխատում են շուտ ամուսնանալ և զբաղւում որոշ զիջք ստեղծել: Ժամանակի հոսանքը հետզհետէ ծանրացնում է կանանց տնտեսական վիճակը. նրանք շատ անգամ ստիպուած են լինում ամուսնանալ միմիայն «հացի խնդրի» համար, առանց ուշք դարձնելու փեսայացուի մտաւոր ու բարոյական յատկութիւնների վրայ, առանց խիստ ընտրութիւն անելու: Հէնց այդ պատճառով էլ տարէց-տարի աւելանում է զոքախտ ամուսնութիւնների ու ապահարգանքների թիւը:

Այսպէս օրինակ, Ֆրանսիայում կատարուել են.

1884 թ.—1657	ապահարգանքի դէպք
1885 թ.—2477	» »
1886 թ.—2950	» »
1887 թ.—3636	» »
1888 թ.—4708	» »
1889 թ.—4786	» »
1890 թ.—5457	» »

Անգլիայում 1867 թ. իւրաքանչիւր 1378 ամուսնութեան մէջ միայն մի ապահարգան էր գալիս, 1877 թ.—2, 1886 թ.—3: Միացեալ-Նահանգներում ապահարգանքի թիւը հասնում էր.

1867 թ.— 9937-ի

իսկ 1886 թ.—25,535-ի

Գերմանիայում էլ զգալի չափով մեծացել է ապահարգանքների թիւը: Այդպեղ ապահարգանքի դիմել են.

1881—85 թ.—իւրաքանչիւր 1430 ամուսնական զոյգից 1-ը:

1886 թ.— » 1283 » » »

Յունուար, 1903.

1887 թ.—	»	1237	»	»	»
1888 թ.—	»	1179	»	»	»

Եթէ համեմատելու լինենք զանազան երկրների վիճակազրբական տեղեկութիւնները, այն ժամանակ կը գանք այն եզրակացութեան, որ ամենից շատ ամուսնալուծութեան դէպքեր են եղել այն երկրներում, որտեղ օրինական խոտուծիւնները համեմատաբար թեթեւ են, որտեղ կնոջ տնտեսական վիճակը ուրիշ տեղերի համեմատութեամբ աւելի անկախ է։ Եւ դա շատ բնական է։ Տնտեսական անկախութիւն չ'ունեցող կինը չէ կարող ապահարզանի մասին մտածել։ Նա դժբախտ ամուսնութեան լծի տակ պիտի տանջուի անվերջ, կեղծիքով, կողմնակի ճանապարհներով պիտի աշխատէ թեթեալցնել իւր թշուառութիւնը, մինչև որ վրայ հասնի մահը և վերջ դնէ այդ ամենին։

Եթէ քիչ խորը մտածենք այդ դառն իրականութեան մասին, այն ժամանակ կը հասկանանք, թէ քանի-քանի հարուածներ է հասցնում այդպիսի ամուսնութիւնը բնութանական սրբութեանը, թէ որքան թունաւոր է նա մատաղ սերնդի համար։

Բայց ինչեր չէ անում տնտեսական կարիքը։ Բարեկոնի Բահադ տաճարում ջահիլ աղջիկները անառակութեամբ պարապելով էին ձեռք բերում իրանց օժիտը։ Չընայելով որ այդ բանը թէ Ֆիզիկական և թէ բարոյական մեծ վնասներ էր հասցընում նրանց, բայց այնուամենայնիւ նրանք իրանց արածը օրինաւոր էին համարում։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ ամուսնանալու համար օժիտ էր հարկաւոր, իսկ այդ բանը նրանք ուրիշ ճանապարհով ձեռք բերել չէին կարողանում։

Մենք պախարակում ենք այն օրիորդներին, որոնք ամուսնանում են փողի համար, բայց ներողամիտ ենք դէպի այն կիներ, որը դատարկում է իր ամուսնու գրպանը, որը հարիւրներ ու հազարներ է ծախսում իր զարդ ու պաճուճանքի համար։ Միթէ հակասութիւն չէ դա։

Մենք գիտենք, որ սէրը մի բարձր զգացմունք է, որ ոչ մի կապ չ'ունի նիւթական հաշիւների հետ, բայց հաշտ աչքով ենք նայում, երբ մարդիկ սիրոյ քողի տակ ծածկում են այդպիսի հաշիւները։ Միթէ դատապարտելի չէ դա...

Մենք կանանց փակել ենք տան չորս պատերի մէջ, պատնէշ ենք բարձրացրել նրանց ազատ գործունէութեան առաջ, բայց միևնոյն ժամանակ զանգատում ենք, թէ նրանք տղամարդու նման չեն առաջադիւմում, թէ նրանք թոյլ արարածներ են... Միթէ անարդարութիւն չէ դա։

Այո, անարդարութիւն է, բայց նա այնքան յաճախ է կրը-

կնուել, որ արդէն սովորական երևոյթներն չարքն է անցել և աննկատելի դարձել:

Մինչև երեխան լաց չը լինի—մայրը ծիծ չի տալ, ասում է առածը: Եւ դա շատ ճիշտ է կանանց վերաբերմամբ. նրանք ճնշուած են և իրաւազուրկ: Նրանց հարկաւոր է ազատութիւն ու տնտեսական անկախութիւն: Բայց այդ բոլորը ձեռք բերել կարելի է միայն անդուլ ջանքերով, անվհատ գործունէութեամբ:

Ուրեմն, ամեն մի կին հէնց իւր շահերի տեսակէտից պիտի աշխատէ մասնակցել այդ գործունէութեանը, պիտի ջերմ հետաքրքրութիւն ցոյց տայ դէպի կանանց շարժումը:

ՏԻԿԻՆ ՀՐԱՆՈՅՇ

(Վերջը միւս համարում)